

*Писаренко Н. Д.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романської філології
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

*Заніздра О. А.,
старший викладач кафедри іноземних мов
Дніпровського національного університету залізничного транспорту імені Всеволода Лазаряна*

АФОРИСТИКА У ЛАТИНОМОВНИХ ЛИСТАХ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Анотація. Статтю присвячено структурно-семантичному аналізу афоризмів Григорія Сковороди у латиномовних листах до Михайла Ковалинського. Основну увагу зосереджено на структурних особливостях афоризмів, виявлено різні афористичні конструкції продуктивного типу, зроблено спробу систематизувати афористичні сполуки щодо їх генетичного спрямування.

Ключові слова: афоризм, епістолярний жанр, авторська паремія, максима, ідіома, сентенція.

Постановка проблеми. Мовна специфіка епістолярного стилю привертає чималий інтерес мовознавців. Це зумовлено передусім тим, що приватні листи стали фактом не лише культури певної нації, а й мови, її історії й розвитку, якщо були написані письменниками, філософами, науковцями, обдарованими, творчими людьми. Тому дослідження приватних листів видатних людей, ім'я яких відоме багатьом поколінням, безперечно, є не тільки цікавим, а й актуальним.

Взірцем неповторного стилю є приватні листи Г. Сковороди, більшість яких присвячена міркуванням про щастя людини, її місце у світі, вибір «сродної праці», настановам молоді тощо. Філософ, маючи високу освіту, життєвий досвід, глибокі знання іноземних мов, зокрема латинської, використовує різні засоби у своїх епістоляріях, серед яких помітне місце відводить одиницям сталого порядку, а саме афоризмам як різновиду фіксованих словесно-художніх форм, прагнучи до мобілізації всіх можливих мовних ресурсів для впливу на розум і почуття адресатів. «Власне паремії та афоризми становлять софійну складову частину культури кожної нації, де репрезентовано національний світ і злиті воедино людина й Універсум» [1, с. 3].

У складі мовознавчої науки місце афористики дотепер остаточно не зафіксовано, хоч вона вже чітко вичленується з ідіоматики, а її одиниці кваліфікують як елементи суміжних із фразеологією галузей. Одиницею афористичної фразеології вважає афоризм С. Гаврін [2], Ж. Колоїз – складником фразової паремії [1], Г. Перм'яков – багатогранною одиницею, знаком [3], Н. Шарманова – елементом пареміології [4], М. Федоренко, Л. Сокольська [5] обґрунтовують окремішність афористики як лінгвістичної галузі.

Нечіткість афористичної термінології сприяє вільному поводженню зі словом «афоризм», викликає пропозиції про розподіл афоризмів на «авторські і неавторські», на «індивідуальні та масові», на «народні і книжкові» та ін. [3, с. 21]. Кількість визначень поняття «афоризм» досить велика, «точного термінологічного значення у слова «афоризм» немає» [3, с. 15].

О. Анастасєва вважає афоризм стислим, комунікативно-орієнтованим висловом, що стверджує певну глибоку та загально значущу істину, має автора, вирізняється прагматичним потенціалом і художньо витонченою та завершеною думкою, є стилістично та експресивно забарвленим [6, с. 166]. На авторстві як основному маркеріві афоризму та його відмежуванні від прислів'їв та приказок наполягає Н. Калашнікова [7, с. 23, 24].

В енциклопедії «Українська мова» поняття «афоризм» визначають як: короткий вислів, що передає узагальнену закінчену думку повчального або пізнавального змісту в лаконічній увіраженій формі [8, с. 48].

Отже, відсутність у сучасній лінгвістиці єдиного погляду на мовний статус афоризмів, їх класифікацій, на розуміння й визначення структури авторського афоризму обґрунтовують актуальність дослідження.

Інтерес до особи та писань Г. Сковороди виник ще на початку XIX століття, і з того часу життєвий шлях, літературна спадщина, епістолярій, філософські погляди Григорія Савича не перестають цікавити людство.

Бібліографічний довідник «Два століття сквородіяни» (укладачі Л. Ушкалов, С. Вакулєнко, А. Євтушенко), у якому було зафіксовано 2203 назв наукових праць-розвідок щодо життя великого митця і його творчості, починаючи з праці Григорія Сковороди «Наркісс. Разглагол о том: узнай себе» (1798 р.) і завершуючи науковими розвідками сучасних дослідників включно, є підтвердженням зацікавленості учених до творчості митця. Упродовж минулих п'яти десятиріч років велися дослідження латиномовної творчості автора (О. Савчук, Є. Кудрицький). Особливого розвитку набули вивчення особливостей «української» латинської мови (Н. Безбородько, Л. Гнатюк, Н. Корж, В. Миронова, М. Трофимук, Д. Чижевський, Л. Шевченко-Савчинська), дослідження жанрів латиномовних творів (Д. Вирський, Ф. Луцька, Л. Шевченко-Савчинська, Р. Щербина).

Вивченню творів Г. Сковороди, написаних латинською мовою, присвячено значно меншу кількість наукових розвідок, тому вони цікавлять, по-перше, з точки зору розуміння мовних особливостей, бо філософсько-літературні трактати (зокрема, епістолярій) об'єднані єдиною тематикою, ідеєю, мораллю; по-друге, латинські твори, зокрема латиномовні листи Г. Сковороди, слід використовувати як ілюстративний і дослідницький матеріал на уроках латинської мови студентами-філологами українських університетів, до навчальних програм яких входить ця дисципліна.

Метою статті є дослідження афоризмів у латиномовних листах Г. Сковороди з позиції їх форми (структури) і змісту. Основними завданнями наукової розвідки є: 1) з'ясування жанрової специфіки афористичних одиниць; 2) виявлення функційного потенціалу цих одиниць як сталих словесно-художніх форм; 3) аналіз авторських афоризмів з метою подальшого використання на уроках латинської мови студентами філологічних факультетів українських університетів.

Новизна роботи полягає у тому, що латиномовні афоризми в епістолярії Григорія Савича розглядаються вперше через його особистісну призму бачення навколишнього світу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Епістолярні твори – це, як правило, особисті, глибоко внутрішні міркування. Одними з найдавніших зразків, що дійшли до нас, є листи Сократа, Платона, Аристотеля, присвячені суспільним подіям, послання, роздуми на теми моралі. Г. Сковорода, вважаючи давніх римлян і греків своїми вчителями, глибоко удосконалив епістолярний жанр. Досліджуючи мову і стиль латиномовних поезій Г. Сковороди, потрібно насамперед виходити з того положення, що лексика і фразеологія, граматичні форми і синтаксична будова разом зі стилістичними функціями цих складників мовної структури його латинських творів розвинулась на кращих зразках класичної латини (Цицерон, Вергілій, Гораций, Овідій, Клавдіан) і латині гуманістів (Еразм Роттердамський) [9].

Епістолярний жанр дедалі частіше стає об'єктом дослідження у сучасній лінгвістиці і літературі, з'являються праці (М. Бахтін, Н. Белунова, В. Здоровега, В. Кузьменко, М. Коцюбинська та ін.), у яких листування митців розглядається цілісно, аналіз творчості письменників здійснюється «крізь призму письменницького листування». Проте й нині є питання, які вважаються неоднозначними, – у мовознавстві немає єдиного погляду щодо терміна «епістолярний стиль», трапляються суперечки і про жанрові різновиди листів. І. Чередниченко, О. Пономарів, М. Пентилюк, О. Булах не виокремлюють епістолярний стиль через невизначеність диференційних ознак.

Зазначимо, що листи Г. Сковороди містять усі ознаки стилю: звертання – *Pretiosissime amice! Salve, te Michael!* (*Найдорогоцінніший друже! Здрастуй, мій Михайле!*); слова прощання – *Vale, optime!* (*Бувай здоров, мій найкращий любителю муз*); підпис – *Tuus Gregorius Sabbin* (*Твій Григорій Савич*). Дату філософ, як правило, писав наприкінці листа – *1764, novemberis 8*.

Кожен лист Григорія Сковороди до Михайла Ковалинського позначений неповторністю, суто особистісним і своєрідним мовленням, стилем автора. Експресивна афористичність мови та стилю, інтимність, орієнтація на конкретного адресата, довірливість інтонації, внутрішній психологізм листів Г. Сковороди свідчать, що вони є приватні, особисто-дружні.

Відомо, що Григорій Савич у своїх листах використовував не тільки афоризми, крилаті вислови давніх мислителів, а й удаво оперував термінами на їх позначення: “*paroemia*”, “*sentential*”, “*proverbium*”, наприклад: *Itaque ut paroemia est* (*Отже, за прислів'ям*) [10, с. 292]; *pias graeculas sententias seu, id est monumentum* (*кілька благочестивих грецьких сентенцій, тобто пам'ятку*) [10, с. 219]; *prima sententia haecesto* (*перша сентенція хай буде така*) [10, с. 219]; *jamaudem proverbium tuum* (*щодо твого прислів'я*) [10, с. 299]; *sapientes scripturum* (*мудрі вислови*); коли ж стосується Святого письма, то *sacris literis* (*святі слова*).

Аналіз відповідності змісту і структури фраз їх термінам показав, що Г. Сковорода розумів “*sentential*” як пам'ятку, тобто ключове слово/слова, перелік найбільш суттєво важливих критеріїв, які є стислими, логічними і простими для запам'ятовування. Проте філософ вдається до пояснень кожної з його сентенцій. Поняття “*proverbium*”, “*paroemia*”, на наш погляд, автор використовує як синонімічні, ними він позначає і крилаті слова, і народні вислови, що свідчить про нечіткість, невизначеність цих понять і в давні часи. Широке вживання філософом афоризмів його учителів – давніх греків і римлян – та продуктивних особистих висловів пояснюємо, по-перше, тим, що Г. Сковорода як людина високоосвічена, з глибоким досвідом життя давав мудрі поради талановитому юнаку, підсилюючи їх неперевершеними висловами; по-друге, його адресат Михайло Ковалинський був достойним співрозмовником, що сприяло професійному аналізу написаних Григорієм Савичем або Михайлом віршів, перекладів; обговорення того чи іншого мудрого виразу у листах було не рідкістю. Так, залишило яскравий слід міркування щодо фрази *quod ultra est, oderit curare* з авторським перекладом українською мовою «*не печися на утро*». Г. Сковорода застеріг Ковалинського від простого сприймання цієї фрази і детально роз'яснив її глибину, спираючись на Святе писання і слова Платона.

Майже увесь лист присвячено прислів'ю «*аби ся курило*», Г. Сковорода пропонує М. Ковалинському використати фразу *Mihi umbra sufficit, sive titulis, sine smago* (*мені досить міні, назви або образу*) і не шукати прислів'я-аналог у латинській чи грецькій мовах: *Non statim graecis aut latini sesse in proverbio sino bis est* (*Не обов'язково у греків і латинян увійшло в прислів'я те, що увійшло у нас*) [10, с. 299]. Григорій Савич указує Михайлу на специфіку різних мов, особливу ментальність; обговорення українського прислів'я йдеться латиною, що свідчить про глибоке знання митцем і його адресатом мов (латинської і української), особливостей перекладу.

Терміни *максима*, *сентенція*, *паремія*, *ідіома* зустрічаємо і у сучасних розвідках. Так, С. Гаврин, класифікуючи структури-систематизації стійких (фразеологічних) сполук у функціональному аспекті, частково використав такі терміни [2]. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови подано визначення: *максима* – 1) стислий вислів етичного характеру; 2) формула, що виражає якусь моральну вимогу, логічний чи етичний принцип [11, с. 639]; *сентенція* – вислів навчального характеру, коротке напучення [11, с. 1307]; *паремія* – 1) уривок із книги Старого Заповіту, що містить пророцтво або навчання і читається у православній церкві під час відправи. 2. Народні вислови, якими передаються елементарна сценка чи найпростіший діалог [11, с. 887]. *Прислів'я* розуміємо як влучний образний вислів часто ритмічний з будовою, який у стислій формі узагальнює, типізує різні явища життя [11, с. 1131]; *ідіома* – притаманний тільки певній мові стійкий зворот, що виражає єдине поняття [11, с. 488].

Вважаємо, що філософ, уживаючи термін “*paroemia*”, мав на увазі «навчання, пророцтво», оскільки був добре обізнаний зі змістом Старого Заповіту, цитував його, бачив у ньому книгу-провідника до щасливого життя і всесвітньої любові. Що стосується народних висловів, які використовував митець, для них є поняття “*proverbium*”.

В енциклопедії «Українська мова» ці терміни не зазначені [8]. Аналіз вищесказаного дає підставу взяти вжиток термінологію Сковороди для подальшого дослідження його афоризмів

через близькість/спорідненість наших розумін з розуміннями самого філософа і відповідності латинським текстам-епістолам.

Ідіостиль латиномовних листів Г. Сковороди формує різні афористичні конструкції: різноманітні формули узагальнення (афоризми, авторські паремії – прислів'я, приказки, цитати). Багато унікальних думок, висловлених у своїх листах філософом, можна прийняти за прислів'я або приказки через майстерність стислою, лаконічного виразу їх суті. Григорій Сковорода уміло поєднує мудрість із надзвичайною стислістю.

Короткі, яскраві та мудрі висловлювання із творів, листів філософа були відомі його сучасникам, популярні вони і серед сучасного покоління: 1) *бери вершину і матимеш середину*; 2) *наслідуй пальму: чим сильніше її стискає скеля, тим швидше і прекрасніше здіймається вона* [10, с. 222] та ін. Ці фрази вилучені із латиномовних листів Г. Сковороди до М. Ковалінського, проте у сучасному українському соціумі використовують тільки їх переклад українською мовою. Перша стійка фраза не є афоризмом Сковороди, як на неї посилаються у соцмережах. В одному з листів до М. Ковалінського філософ наводить цей вираз з посиланням на давність: *Vetus dictum est... (Існує древній афоризм: «Бери вершину і матимеш середину»)* [10, с. 313]. Що стосується другої, то афоризм перейшов у розряд паремій, як і багато інших – мало хто знає прізвище автора. «Перехід» авторського афоризму у розряд «народних» джерел ніяк не ускладнює його розуміння, а свідчить про його смислово-глибину, влучність, сучасність.

Г. Сковорода надає перевагу простоті і прямоті речень, його афоризми вирізняються яскравістю та влучністю. У процесі наукової розвідки були зафіксовані вислови різних модифікацій як простої, так і складної будови. Серед афоризмів простої будови переважають двоскладні конструкції, що складаються з двох частин: *Quisquis toto pectore precatur, jam habet (Хто всім серцем просить, той уже має)* [10, с. 220].

Стислість афоризмів визначається на синтаксичному рівні, проте не всі науковці вважають стислість їх обов'язковою ознакою. Так, на думку К. Ваганової, афоризм може містити не одне речення, а значно більше – до шести простих [15, с. 6]. Деякі лінгвісти афористичними називають навіть невеликі поетичні тексти, до складу яких входить декілька рядків [38,15]. Філософічність листів Григорія Сковороди базується на афористичній мові, яка надзвичайно фігурує в листах і не завжди уміщується в одному реченні: *Ex nimio nascitur satietas, ex satietate taedium, ex taedio aegritudo animi, et quisquis ista parte laborat, sanus dicendus op est (Надмірність породжує пересиченість, пересиченість – нудьгу, нудьга ж – душевний смуток, а хто хворіє на це, того не можна назвати здоровим)* [10, с. 219, 220]. Специфіка структури афоризму закладена в його смислові: логічна послідовність думки, що має ланцюжковий зв'язок між повторюваними частинами, «витікає» з попередньої (*ex nimio... satietas, ex satietate..., ex taedio... – з надмірності – пересиченість, з пересиченості..., з нудьги...*), набираючи емоційного нашарування, різко завершується розв'язкою-висновком *aegritudo animi – смуток, хворіє душею*) і роз'ясненням – *той, хто хворіє на це, не здоровий*.

Отже, семантика афоризму проектує його конкретну структуру; афоризм є мікротекстом, як у нашому прикладі, але при цьому стислий, стислість «регулюється» смислом.

Визначаючи найважливіші конституціональні ознаки афоризму враховуємо своєрідність його форми/структури, зміст, прагматичні функції.

Філософічність листів базується на афористичній мові, яка надзвичайно фігурує в листах, допомагає автору передати свої мудрі думки, ідеї, поради, досвід у надзвичайній експресивно-емоційній формі. Таким чином, філософічність, виражена у формі афоризмів, набуває легкості у сприйнятті, простоти у розумінні, уникає тяжіння й «заплутаності»; афоризми, своєю чергою, сприяють моделюванню філософської ідеї.

Дібрані з латиномовних листів Г. Сковороди афористичні сполуки дали нам змогу систематизувати щодо їх генетичного спрямування:

1) авторські паремії: а) прислів'я, б) приказки; 2) ідіома; 3) максима; 4) сентенція; крилаті вислови з посиланням на: а) автора; б) історичну ситуацію; 5) авторські афоризми із включенням: а) давніх висловів; б) народної мудрості; в) біблійних посилань.

1. Авторські паремії – прислів'я і приказки:

а) прислів'я – наявність повчання на відміну від приказок: *Amicorum errata dexteritate corrigere aut ferre, sileviuscula sunt, debemus (Помилки друзів ми повинні виправляти або зносити, якщо вони не серйозні)* [10, с. 285].

б) приказки – поширений влучний, часто римований вислів без властивого прислів'ю повчального змісту [10, с. 1117]: *Ubi quis dolet, ibidem et manum habet (Де у кого болить, там він і руку держить)* [10, с. 293]. *Ubiunque cura est, oblectatio indidem petitur (Де турбота, там і радощі)* [10, с. 216].

2. Ідіома. Виокремлюються стійкі сполучення, які Г. Сковорода називає *proverbium* – прислів'ями, акцентуючи увагу на їх знаковість: «греки в прислів'ях кажуть – ніби знаком»: *dicis gratia (для виду), dicationis gratia (для показу), crasso fillo (грубою ниткою)* [10, с. 299, 300]; *liberi deorum (діми божі)* про чистих душею юнаків і отроків, нагороджених від природи щасливими здібностями [10, с. 221].

Автор використовує ідіоми як самостійні, так і у фразі: *Labiis sinceram illam sapientiam gustaverit (Краями вуст вкуси від цієї дійсної мудрості)* [10, с. 299].

Деякі, здавалося, звичайні сполучення у листах майстра стають стійкими і досить інформативними, зрозумілими принаймні для адресата і для адресанта, наприклад, *Erasmus nostrum, Erasmi nostri verbis*. Звичайно, згадка про Еразма Роттердамського, на той час дуже відомого і популярного в інтелектуальних колах, зрозуміла, але наступна фраза дає змогу впевнитись, що Григорій Савич, називаючи ім'я Еразма, далеко не завжди згадує саме його: *Crede mihi, Erasmus nostrum visus sum audire, adeo latino spirat spiritu (Повір – мені здавалось, що я чую нашого Еразма, настільки твій лист проїнятий латинським духом)* [10, с. 224]. До такого типу ідіом відносимо певні слова і сполучення зі Святого писма: *Peperit, et tamen virgo? (Народила, але все-таки діва)* [10, с. 255].

3. Максима (від. лат. *maxima* – найбільша істина). Максими, як правило, використовували філософи, які тяжіли до обговорень, пояснень своїх опусів, постулат тощо, до дискусії зі своїми опонентами, тому структура максим розширена: *Qui modice, sed perpetuo discit praesenti et venturae vitae pro future, huic discendi non est labor, sed voluptas (Хто помірно, але постійно вивчає предмети, корисні як у цьому, так і у майбутньому житті, тому навчання – не труд, а втіха)* [10, с. 221].

4. Сентенції: щодо цих афористичних структур, то Григорій Сковорода пояснив їх значення так: *Я вирішив написати*

для тебе кілька благочестивих грецьких сентенцій, тобто пам'ятку – *Visum est aliquot pius graeculas sententias seu, id est monumentum aliquod, adscribere* [10, с. 219]. Як правило, це короткі, дуже стислі сполучення: *Brevis ad nequitiam via* (Короткий шлях до зла) [10, с. 220]. *Difficilia pulchra* (Прекрасне важке) [10, с. 220, 221]. Проте є з більшою структурою: *Optimum viaticum in senectute id est doctrina* (Найкращий путівник в старості – це мудрість, тобто наука) [10, с. 220, 221]. *Tu boni consule* (Будь задоволений тим, що маєш) [10, с. 220].

У листах до Михайла Ковалінського Григорій Савич використовує крилаті вислови, посилаючись на: 1) автора, 2) історичну ситуацію.

5. Крилаті вислови

а) з посиланням на автора: *Erasmii nostri verbis: Cogita juvenia nihil esse fugacius* (Слова Еразма пам'ятай, що ніщо не минає так швидко, як юність) [10, с. 271]. *Aristoteles dixerit: «Homo solitarius aut bestia est fera, aut duces»* (Аристотель сказав: «Самотня людина – або дикий звір, або бог») [10, с. 230].

б) з посиланням на історичну ситуацію: *Socrates in media pestilentia sanus mansit, assuetus sanctissimae diaetae simplicis parvoque cibo* (Сократ серед чуми залишився здоровим, бо звик до найсвятішого життя, до простої і помірної їжі) [10, с. 263].

Отже, посилаючись на авторитетне ім'я чи знаменну подію, пов'язану з видатними особами/особою, Григорій Сковорода тим самим підкреслює значущість смислу свого виразу.

У латиномовних листах Григорія Савича до Михайла Ковалінського спостерігаємо авторські афоризми із включенням: 1) давніх висловів, 2) народної мудрості, 3) біблійних висловів.

6. Авторські афоризми із включенням

а) давніх висловів: *Primum igitur discrimen adulatoris est mutabilitas et inconstantia. Sed praestant ipsius Plutarchi verba: «Principio intuendum est in similitudinem institute atque continuationem, talis enim est amicus»* (Перша відмінна ознака підлесника – мінливість і непостійність. Але наведу слова самого Плутарха: «З самого початку слід мати на увазі постійність і послідовність справжнього друга, бо такий друг») [10, с. 228].

б) народної мудрості: *Est enim, ut dicimus, amicus alter ego* («Друг, як кажуть, – це наше друге я») [10, с. 271].

в) біблійних посилань: *Paulus ad suum Timotheum epist.: Est autem quaestus magnus pietas cum continentia. Pietatis est venerari deum et amare proximum* (Павло в посланні до свого Тимофія пише: «Великим надбанням є благочестя разом з помірністю. Благочестю властиво шанувати бога і любити ближнього») [10, с. 220].

У межах дібраного фактажу виокремлюємо такі тематичні групи афоризмів:

– **біблійно-моралізаторські:** *Igitur, quo tua pietas et utilitas vocat: abi auspice Christo, eodem duce redibis* (Пушай туди, куди кличе тебе благочестя і користь, іди з Христом, з ним і повертайся) [10, с. 219].

– **етико-філософські:** *Qui valet arva colens, rege est felicius aegro. Imo est hic melior rege valente quoque* (Здоровий хлібороб щасливіший від хворого царя. Ні, він навіть кращий і від здорового царя) [10, с. 284].

– **присвячені всесвітній любові:** *Amor autem amore provocatur, quiet prodit gratia et benevolentia cum virtute conjuncta* (Любов же викликається любов'ю, яку породжує ласка і прихильність в поєднанні з чеснотою) [10, с. 216].

– **афоризми, що розкривають духовну сутність людини, людські взаємини:** *Sum homo, ut nulla mihi satietas sit garriendi cum amicis* (Я така людина, яка ніколи не може насититися розмовою з друзями) [10, с. 219].

– **побутові:** *Usus per errors ducit nos ad elegantiam scribendi* (Вправи через помилки ведуть нас до витонченості письма) [10, с. 228].

Висновки.

Отже, семантика афоризму Григорія Савича Сковороди проектує його конкретну структуру; афоризм являє собою двочастинну конструкцію або стислий мікротекст – стислість «регулюється» смислом. Мовна розвідка дала змогу систематизувати афористичні сполуки, вилучені з латиномовних листів Г. Сковороди, щодо їх генетичного спрямування: 1) авторські паремії: а) прислів'я, б) приказки; 2) ідіома; 3) максима; 4) сентенція; крилаті вислови з посиланням на: а) автора; б) історичну ситуацію; 5) авторські афоризми із включенням: а) давніх висловів; б) народної мудрості; в) біблійних посилань. За тематичним направленням: біблійно-моралізаторські; етико-філософські; присвячені всесвітній любові; афоризми, що розкривають духовну сутність людини, людські взаємини; побутові.

Для афоризмів Григорія Савича Сковороди притаманні такі ознаки-характеристики: 1) високий рівень художньої досконалості й унікальності; автор висловлює загальновідому істину, віртуозно використовуючи латинську й нерідко грецьку мови, але він робить це настільки неповторно й просто, що його словесний образ думки запам'ятовують назавжди; 2) глибокий зміст, через що їх називають пам'ятками, правилами; вони містять віковий досвід людства, пропущений через індивідуальне авторське світосприйняття; 3) характерною ознакою афоризму є відточеність думки, її влучність, виразність; 4) лаконічність і «регульована» стислість висловлюваного змісту.

Перспективу дослідження вбачаємо у залученні до аналізу афористики, уміщеної в філософських діалогах і трактатах, притчах, байках Г. Сковороди.

Література:

1. Колоїз Ж.П., Малога Н.М., Шарманова Н.М. Українська пареміологія : навчальний посібник. Кривий Ріг : КП ДВНЗ «КНУ». 2014. 349 с.
2. Гаврин С.Г. Фразеологія сучасного російського мови. Перм : Виш. шк., 1974. 269 с.
3. Пермяков Г.Л. Основи структурної пареміології. Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1988. 234 с.
4. Шарманова Н.М. Українська афористика: структурно-семантичний та функціональний аспекти : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.01. URL: <http://www.dissertation.com.ua/node/662763>.
5. Федоренко Н.Т., Сокольская Л.И. Афористика. Москва : Наука, 1990. 419 с.
6. Анастасьева О.А. Англійський афоризм: прагматистичний та когнітивний аспекти : дис... канд. філол. наук. Запоріжжя. 2017. 236 с. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/dis/02_2017/Anastasieva_dis.pdf.
7. Калашникова Н.М. Афористичність як черта ідиостиля В. Токаревой : дис... канд. філол. наук. Ростов-на-Дону, 2004. 246 с.
8. Українська мова. Енциклопедія / Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. Київ : Укр. енциклопедія, 2000. 752с.
9. Писаренко Н.Д. Семантика латиномовних поезій Г. Сковороди. Проблеми загального і слов'янського мовознавства. 2018. № 1. С. 80–89.

10. Сковорода Г. Твори в двох томах. / Упор. І.А. Табачников, І.В. Іваньо. Київ : Видавництво Академії наук Української РСР, 1961. Т 2. 623 с.
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
12. Ваганова Е.Ю. Афоризм как тип в аспекте интертекстуальности: На материале немецкого языка : дис... канд. филол наук. Калининград. 2002. 217 с. URL: <https://www.dissercat.com/content/aforizm-kak-tip-teksta-v-aspekte-intertekstualnosti-na-materiale-nemetskogo-yazyka>.

Писаренко Н. Д., Заніздря О. А. Афористика в латиноязычных письмах Григория Сковороды

Аннотация. Статья посвящена структурно-семантическому анализу афоризмов Григория Сковороды в латиноязычных письмах к Михаилу Ковалинскому. Основное внимание сосредоточено на структурных особенностях

афоризмов, выявлены различные афористические конструкции продуктивного типа, сделана попытка систематизировать афористические конструкции по их генетическому принципу.

Ключевые слова: афоризм, эпистолярный жанр, авторская паремия, максима, идиома, сентенция.

Pysarenko N., Zaniszdra O. Aforismation in the Latin letters of Grigory Skovoroda

Summary. The article is devoted to the structural-semantic analysis of Gregory Skovoroda's aphorisms in the Latin letters to Mikhail Kovalinsky. The main attention is coordinated on the structural peculiarities of aphorisms, various aphoristic structures of productive type have been identified, an attempt to systematize aphoristic compounds in relation to their genetic orientation has been made.

Key words: aphorism, epistolary genre, author's paremia, maxima, idioma, sententia.